

Верховний
Суд
Касаційний
господарський
суд

Недійсність та нікчемність договорів. Практика Верховного Суду.

*Суддя Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду –
Случ Олексій Васильович*

місто Київ, 24 вересня 2021 року

- Визнання нікчемного правочину недійсним не є належним способом захисту прав, оскільки не призведе до реального відновлення порушених прав позивача, адже нікчемний правочин є недійсним у силу закону.
- За наявності спору щодо правових наслідків недійсного правочину, одна зі сторін якого чи інша заінтересована особа вважає його нікчемним, суд перевіряє відповідні доводи та в мотивувальній частині судового рішення, застосувавши відповідні положення норм матеріального права, підтверджує чи спростовує обставину нікчемності правочину.

*Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 04.06.2019 у справі № 916/3156/17
можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82424016>*

- У розумінні положень статті 4 ЦК України акт індивідуальної дії за своєю правовою природою не є актом цивільного законодавства, у зв'язку з чим підстави для застосування до спірного правочину норм статей 203, 215 ЦК України в контексті його невідповідності правовому акту індивідуальної дії відсутні
- Визнання нікчемного правочину недійсним не є належним способом захисту прав, оскільки не призведе до реального відновлення порушених прав позивача, адже нікчемний правочин є недійсним у силу закону.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 05.06.2020 у справі № 920/653/18 можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89910800>

Верховний
Суд
Касаційний
господарський
суд

Перебуває на розгляді
ВП

- У справі за позовом про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину колегія суддів Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду дійшла висновку, що існує виключна правова проблема, яка полягає у наявності різної практики щодо застосування норм права Касаційним господарським судом та Касаційним цивільним судом щодо здійснення розрахунків за подібними спірними правочинами кредиторів банку та вирішення питання щодо наявності/відсутності оплати кредитором спірних правочинів у кореляції з положеннями частини третьої статті 38 закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та відсутності доступного і розумно передбачуваного судового тлумачення призводить до різного застосування частини третьої статті 38 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» у системному зв'язку з нормами інших законодавчих актів.

Детальніше із текстом ухвали КГС ВС від 27.05.2021 у справі № 910/10784/16 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97283869>

- Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що власник з дотриманням вимог статті 388 ЦК України може витребувати належне йому майно від особи, яка є останнім його набувачем, незалежно від того, скільки разів це майно було відчужене до того, як воно потрапило у володіння останнього набувача. Для такого витребування оспорювання рішень органів державної влади чи місцевого самоврядування, ланцюгу договорів, інших правочинів щодо спірного майна і документів, що посвідчують відповідне право, не є ефективним способом захисту права власника. Подібні за змістом висновки сформульовані, зокрема, у пункті 86 постанови Великої Палати Верховного Суду від 14 листопада 2018 року у справі № 183/1617/16.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 21.08.2019 по справі № 911/3681/17 можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84153021>

- Відповідно до частин першої, другої статті 228 ЦК України правочин вважається таким, що порушує публічний порядок, якщо він був спрямований на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, незаконне заволодіння ним. Правочин, який порушує публічний порядок, є нікчемним.
- Оскільки договір оренди землі від 1 липня 2015 року № 6, укладений між ГУ Держземагентства у Хмельницькій області та ОСОБА_2 без дотримання конкурентних засад, спрямований на незаконне заволодіння земельною ділянкою державної власності, то він відповідно до частин першої, другої статті 228 ЦК України є нікчемним.
- Водночас Велика Палата Верховного Суду звертала увагу, що якщо правочин є нікчемним, то позовна вимога про визнання його недійсним не є належним способом захисту права чи інтересу позивача. Близькі за змістом висновки викладені в постановках Великої Палати Верховного Суду від 10 квітня 2019 року у справі № 463/5896/14-ц (провадження № 14-90 цс 19, пункт 72), від 04 червня 2019 року у справі № 916/3156/17 (провадження № 12-304гс18, пункти 69, 70).

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 29.09.2020 по справі № 688/2908/16-ц можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92137264>

- Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Верховного Суду України щодо визнання недійсним непідписаного орендодавцем договору оренди землі, визначивши, що правочин, який не вчинено (договір, який не укладено), не підлягає визнанню недійсним.
- У такому випадку власник земельної ділянки вправі захищати своє порушене право на користування земельною ділянкою, спростовуючи факт укладення ним договору оренди земельної ділянки, у мотивах негативного позову та виходячи з дійсного змісту правовідносин, які склалися у зв'язку із фактичним використанням земельної ділянки.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 16.06.2020 у справі № 145/2047/16-ц можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90933484>

- Принцип юридичної визначеності вимагає поваги до принципу *res judicata*, тобто поваги до остаточного рішення суду. Згідно з цим принципом жодна сторона не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового до виконання рішення суду лише з однією метою - домогтися повторного розгляду та винесення нового рішення у справі.
- Верховний Суд вважає за необхідне зауважити, що в цьому випадку поданий позивачем позов по суті ставить під сумнів судове рішення в іншій справі, яке є остаточним на набрало законної сили, що є порушенням принципу *res judicata* і є неприпустимим згідно з вимогами Конституції України та практикою Європейського Суду.

Детальніше із текстом постанови КГС ВС від 18.04.2018 у справі № 910/17541/17 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73730323>

Верховний
Суд

Касаційний
господарський
суд

- Тлумачення статті 220 ЦК України свідчить, що рішення суду про визнання договору дійсним при недодержанні сторонами вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору «зцілює» тільки таку ваду як відсутність нотаріального посвідчення договору. І, відповідно, не виключається визнання договору недійсним, який був визнаний дійсним внаслідок відсутності його нотаріального посвідчення, як такого, що вчинений на шкоду кредитору (франдаторний договір).
- Приватно-правовий інструментарій (зокрема, визнання договору дійсним внаслідок відсутності його нотаріального посвідчення) не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу (коштів, збитків, шкоди) або виконання судового рішення про стягнення боргу (коштів, збитків, шкоди), що набрало законної сили.

Детальніше з текстом постанови ОП КЦС ВС від 18.11.2020 у справі № 569/6427/16 можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93053362>

ВП повернуто справу № 922/627/20 для подальшого розгляду

- У справах № 922/627/20 та № 569/6427/16 подібним є лише предмет спору – про визнання недійсним договору. Проте цієї обставини недостатньо для розгляду справи № 922/627/20 Великою Палатою Верховного Суду. Підстави позовів, установлені судами обставини укладення оспорюваних правочинів та підстави прийняття рішень про укладення договору (в нашому випадку) та про визнання дійсним договору в порядку статті 220 ЦК України (у постанові, від правової позиції у якій хочуть відступити) не є подібними.
- Передаючи справу на розгляд Великої Палати, в ухвалі від 30 березня 2021 року зазначено про необхідність відступу від висновку щодо застосування статті 220 ЦК України, в той час як у справі № 922/651/18, яка зазначена на обґрунтування вимог позивача у справі № 922/627/20, не застосовувалися положення статті 220 ЦК України, оскільки рішення про визнання договору укладеним прийнято судом за наслідком розгляду переддоговірного спору згідно з частиною третьою статті 179 Господарського кодексу України.

Детальніше із текстом ухвали ВП ВС від 13.04.2021 у справі № 922/627/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96377414>

Верховний
Суд
Касаційний
господарський
суд

Дякую за увагу!